

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА
ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ МИСТЕЦТВ
ІМЕНІ І. П. КОТЛЯРЕВСЬКОГО

Кафедра майстерності актора та режисури театру анімації

ЗАТВЕРДЖЕНО ВЧЕНОЮ РАДОЮ

Протокол № 5 від 29 грудня 2022 р.

ЛАБОРАТОРІЯ ТІНІ

Методичні рекомендації
до проведення практичних занять

Освітній рівень – перший освітньо-професійний

Ступінь вищої освіти – бакалавр

Галузь знань – 02 «Культура і мистецтво»

Спеціальність – 026 «Сценічне мистецтво»

Освітньо-професійна програма «Акторське мистецтво театру ляльок»

Харків - 2022

Методичні рекомендації до проведення практичних занять з навчальної дисципліни «Лабораторія тіні» для здобувачів першого освітньо-професійного рівня вищої освіти, ступеня вищої освіти – бакалавр, галузі знань 02 «Культура і мистецтво», спеціальності 026 «Сценічне мистецтво», освітньо-професійної програми «Акторське мистецтво театру ляльок». 11 с.

Укладач: Шаповалова Наталія Павлівна, викладачка кафедри.

Рецензенти: Дмитрієва О. Ф., засл. діячка АР Крим, Бучма О. Є. зав. кафедри режисури та акторського мистецтва Київської муніципальної академії естрадного та циркового мистецтва, кандидат мистецтвознавства.

Методичні рекомендації до проведення практичних занять з навчальної дисципліни «Лабораторія тіні» затверджено на засіданні науково-методичної ради Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського (Протокол № 5 від 29 грудня 2022 року).

Голова науково-методичної ради,

ректор _____ Наталія ГОВОРУХІНА

Методичні рекомендації до проведення практичних занять з навчальної дисципліни погоджено з гарантом освітньо-професійної програми.

Гарант освітньо-професійної програми
кандидат мистецтвознавства,
старший викладач кафедри театрознавства
ХНУМ імені І. П. Котляревського

_____ Юлія ЩУКІНА

© Шаповалова Н. П.

© Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського, 2022

1. Анотація навчальної дисципліни

Програма вибіркової дисципліни «Лабораторія тіні» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів, відповідно до вимог кредитно-модульної системи організації навчання. Програма визначає обсяги знань, які повинні опанувати бакалаври відповідно до вимог освітньо-кваліфікаційної характеристики, алгоритму вивчення навчального матеріалу вибіркової дисципліни «Лабораторія тіні», необхідне методичне забезпечення, складові та технологію оцінювання навчальних досягнень.

Метою вивчення дисципліни є ознайомлення студентів з історією театру тіней і галузями мистецтва, пов'язаними з цією технікою; ознайомлення з можливостями вираження традиційного та сучасного театру тіней; навчитись конструювати сценічний вислів в тіньовій техніці.

Здобувачі мають **знати** основні етапи розвитку театру тіней; специфіку традиційного і сучасного театру тіней, їх спільність і відмінність; можливості технічного оснащення театру тіней; виразні засоби та можливості сценічного втілення в театрі тіней; особливості підбору репертуару; основи драматургії; основи теоретичних аспектів майстерності актора; основні етапи в роботі над власним творчим проєктом.

Здобувачі повинні **вміти** створювати сценічний вислів засобами театру тіней; аналізувати сучасний мистецький процес; використовувати теоретичні знання в практичному досвіді; працювати зі словом; працювати з технічним оснащенням; створювати атмосферу; працювати в колективі та індивідуально; втілювати ідейно-художнє рішення; працювати над розробкою самостійного творчого проєкту; працювати над технікою ляльководіння; презентувати власний творчий проєкт.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми здобувачі повинні:

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності спеціальності (СК):

- ЗК03. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.
- ЗК06. Здатність використовувати інформаційні і комунікаційні технології.
- ЗК07. Здатність працювати в команді.
- ЗК08. Цінування та повага різноманітності та мультикультурності.
- СК01. Здатність генерувати задум та здійснювати розробку нової художньої ідеї та її втілення у творі сценічного мистецтва.
- СК02. Здатність до творчого сприйняття світу та його відтворення у художніх сценічних образах.
- СК03. Здатність до ефективної діяльності у колективі в процесі створення сценічного твору, керівництва роботою і / або участі у складі творчої групи в процесі його підготовки.
- СК04. Здатність до професійного опанування змістових (інформаційного, виразно-образного) рівнів сценічного твору.
- СК05. Здатність до публічної презентації результату своєї творчої (інтелектуальної) діяльності.

- СК06. Здатність до оперування специфічною системою виражальних засобів (акторсько-виконавськими, хореографічно-пластичними, музично-вокальними) при створенні сценічного твору.
- СК08. Здатність оперувати новітніми інформаційними й цифровими технологіями в процесі реалізації художньої ідеї, осмислення та популяризації творчого продукту.
- СК09. Здатність співвідносити особисте розуміння художньої ідеї та твору із зовнішнім контекстом.
- СК10. Здатність передавати знання про сценічне мистецтво та практичний досвід фахівцям і нефахівцям.
- СК11. Здатність аналізувати твори літератури і мистецтва на основі критичного осмислення теорій, принципів, методів і понять сценічного мистецтва.

Програмні результати навчання:

- ПРН02. Мати концептуальні наукові та практичні знання у сфері сценічного мистецтва.
- ПРН04. Здійснювати пошук необхідної інформації у професійній літературі, в мережі Інтернет та інших джерелах.
- ПРН05. Застосовувати сучасні цифрові технології та спеціалізоване програмне забезпечення до розв'язання відповідних задач професійної діяльності у сфері сценічного мистецтва.
- ПРН06. Генерувати та концептуалізувати художню ідею та твір.
- ПРН07. Обирати, аналізувати та інтерпретувати художній твір для показу (демонстрації).
- ПРН10. Розуміти сценічне мистецтво як художній та соціокультурний феномен, знати специфічні відмінності художньої мови театру та перформативних мистецтв.
- ПРН11. Організовувати, планувати та провадити сценічну діяльність.
- ПРН13. Самостійно ідентифікувати напрями та концепції сценічного мистецтва у контексті сучасного художнього життя.
- ПРН15. Знати основні закони психології творчості.
- ПРН16. Вміти передавати знання про сценічне мистецтво та практичний досвід фахівцям і нефахівцям.
- ПРН17. Вміти обирати адекватні засоби презентації результатів власної професійної діяльності у сфері сценічного мистецтва.
- ПРН 18. Проводити професійну діяльність у сфері сценічного мистецтва з урахуванням правових, економічних та етичних аспектів.

2. Методичні вказівки до проведення практичних занять для здобувачів денної форми навчання

Опанування матеріалу навчальної дисципліни передбачає проведення практичних занять в обсязі, що визначений у робочому навчальному плані. Обсяг практичних занять для здобувачів денної форми навчання складає 32 години.

Тема 1. Тінь в філософії та мистецтві.

Тривалість практичного заняття 2 години.

Мета: знайомство з художньо-естетичним значенням тіні у мистецтві, філософській думці та стародавніх віруваннях

Зміст практичного заняття: огляд вибраних прикладів образотворчого мистецтва, мистецтва кіно, фотографії та візуального мистецтва різних стильових напрямів та жанрів від античності до сучасності. Тінь – як формотворчий початок в мистецтві епохи Відродження, імпресіонізму, магічному реалізмі, експресіонізмі, сюрреалізмі. Огляд трактування метафори тіні в різних культурах світу, а також ознайомлення з філософським значенням тіні в наукових працях та літературних творах Гомера, Платона, Овідія, Данте, Лафатера, Шаміссо, Юнга, Сковороди, Коцюбинського та інших.

Очікувані результати: здобувачі мають розширити свій кругозір та поглибити свої знання; вміють відрізнити та проаналізувати стильові особливості зображення тіні в мистецтві різних епох; володіють термінологією; вміти проаналізувати розвиток філософської думки; можуть виокреслити основні положення наукових робіт; використовують дані знання у творчих проєктах.

Тема 2. Театр тіней: історія та сучасність.

Тривалість практичного заняття 2 години.

Мета: дослідження розвитку театру тіней.

Зміст практичного заняття: огляд ретроспективи явища театру тіней; розповсюдження даного виду мистецтва від перших традиційних театрів Сходу до французького театру силуетів, театру Домініка Серафіна та вистав Cabaret du Chat Noir; видозмінення засобів виразності та застосування елементів театру тіней в сучасному мистецькому процесі.

Очікувані результати: здобувачі мають розширити свій кругозір, поглибити знання з історії розвитку театру тіней; вміють проаналізувати характерні особливості театру тіней різних епох, стильові особливості театру тіней різних культур.

Тема 3. Традиційний театр тіней: відмінності та подібності анімаційно-виразних засобів.

Тривалість практичного заняття 2 години.

Мета: детальне ознайомлення з традиційним театром тіней.

Зміст практичного заняття: огляд особливостей анімаційно-виразних засобів китайського театру тіней; ваянг-куліт; театру тіней Кхмеру; індійського театру тіней; Карагьоз та інших.

Очікувані результати: здобувачі вміють відрізнити та порівняти особливості анімаційно-виразних засобів традиційного театру тіней різних країн; володіють термінологією; можуть використовувати дані знання у подальших творчих проєктах.

Тема 4. Технічне оснащення театру тіней.

Тривалість практичного заняття 2 години.

Мета: поглиблення знань про технічну складову театру тіней.

Зміст практичного заняття: огляд варіативності технічного оснащення театру тіней, зокрема джерел світла, робочої поверхні, екранів, методів та форм роботи з об'єктами анімації. Лабораторне дослідження роботи з графоскопом на прикладах роботи з різними фактурами, формами і матеріалами.

Очікувані результати: здобувачі повинні володіти знаннями, як обрати правильне джерело освітлення; відрізнити тепле і холодне світло; знати, як працювати з фільтрами; за рахунок чого досягти бажаної чіткості зображення та масштабу; продемонструвати вміння користуватися та працювати з графоскопом, як одним з засобів для втілення власних творчих проєктів; вміти використати дані знання в індивідуальному творчому нарисі.

Тема 5. Конструювання форм, ширм та тіньового світла.

Тривалість практичного заняття 2 години.

Мета: засвоєння знань технічного оснащення театру тіней на прикладі індивідуальних етюдів.

Зміст практичного заняття: конструювання простого власного робочого простору, використовуючи джерело світла, екран та робочу поверхню для втілення індивідуального етюдів на задану тему. Дослідження, як обрані технічні засоби впливають на зміст та візуальне втілення вигаданої історії. Обговорення, робота над помилками.

Очікувані результати: здобувач на практичному досвіді повинен продемонструвати свої опановані знання щодо можливостей технічного оснащення театру тіней; проаналізувати складнощі, які виникли в роботі над сценічним втіленням етюдів та виконати роботу над помилками.

Тема 6. Сучасні методи театру тіней.

Тривалість практичного заняття 2 години.

Мета: визначення основних методів сучасного театру тіней.

Зміст практичного заняття: знайомство з прикладами сучасного театру тіней; виокремлення основних методів; ознайомлення з застосуванням матеріалу; лабораторні пошуки використання даних методів.

Очікувані результати: здобувач має розуміти відмінності з традиційним театром тіней; основні принципи і тенденції сучасного театру тіней; специфіку роботи в методиці сучасного театру тіней; повинен створити індивідуальний нарис з використанням методів сучасного театру тіней.

Тема 7. Лабораторні пошуки форм та матеріалів.

Тривалість практичного заняття 2 години.

Мета: дослідження можливостей матеріалу і форми в театрі тіней.

Зміст практичного заняття: робота над тематичною композицією з використанням різних форм театру тіней з натуральним та штучним джерелом

освітлення у вибраній атмосфері; підбір фактур, матеріалів, предметів; робота з тілом, як матеріалом; робота з кольором; масштабом.

Очікувані результати: здобувач має виконати композицію з максимальним використанням різних форм та матеріалів, тематично і стилістично об'єднавши це в завершений нарис; вміти пояснити та обґрунтувати вибір використаних матеріалів; експериментувати з кольором, світлом, масштабом; може пояснити різницю роботи з натуральним та штучним джерелом освітлення.

Тема 8. Особливості ляльководіння та принципи роботи актора в традиційному та сучасному театрі тіней.

Тривалість практичного заняття 2 години.

Мета: опанування навичок ляльководіння за принципами традиційного та сучасного театру тіней.

Зміст практичного заняття: виконання вправ з найпростішими пласкими ляльками та відпрацювання точності ляльководіння за ширмою; дослідження особливостей акторського існування; виконання вправ з найпростішими пласкими ляльками та відпрацювання точності ляльководіння в робочій площині графоскопа; дослідження особливостей акторського існування.

Очікувані результати: здобувач має розуміти специфіку акторського існування і роботи в традиційному та сучасному театрі тіней; засвоїти тренінгові вправи для подальшого самостійного відпрацювання.

Тема 9. Особливості підбору репертуару для втілення його засобами театру тіней.

Тривалість практичного заняття 2 години.

Мета: ознайомлення з особливостями роботи з літературним матеріалом.

Зміст практичного заняття: жанрові особливості літературного матеріалу для втілення в театрі тіней; художній та документальний текст; поезія та проза в театрі тіней; метафоричність та образність літературного матеріалу.

Очікувані результати: здобувач має розуміти специфіку театру тіней і особливості підбору репертуару для роботи в даній техніці; володіти термінологією; вміти використовувати знання в подальшій творчій роботі.

Тема 10. Побудова художніх висловлювань з використанням традиційних та сучасних методів театру тіней.

Тривалість практичного заняття 2 години.

Мета: практика створення етюдів в театрі тіней.

Зміст практичного заняття: тренінгові вправи; створення індивідуальних і групових етюдів на задану тему з використанням традиційних або сучасних методів театру тіней. Синтетичність сучасного мистецького процесу; створення індивідуальних і групових етюдів на задану тему з використанням традиційних та сучасних методів театру тіней, а також суміжними видами мистецтва (інсталяцією, кінематографом, театру предмета, танцю тощо).

Очікувані результати: здобувач має опанувати навички роботи в театрі тіней; навички ляльководіння; навчитись створювати етюд гармонійно об'єднуючи різні види мистецтва; володіти основами драматургії; може обґрунтувати обрані методи, засоби виразності та літературний матеріал для втілення власної творчої ідеї.

Тема 11. Розробка творчого проєкту.

Тривалість практичного заняття 2 години.

Мета: формулювання загальної ідеї майбутнього творчого проєкту.

Зміст практичного заняття: тренінгові вправи; інтерв'ю; дослідження та обговорення ідей майбутніх творчих проєктів; обговорення літературного матеріалу, який би розкривав генеральну тему і ідею; робота над інсценізацією; робота з текстом.

Очікувані результати: здобувач має сформулювати тему та ідею свого майбутнього творчого проєкту; опрацювати обраний літературний матеріал; підготувати його до майбутнього сценічного втілення.

Тема 12. Розробка творчого проєкту.

Тривалість практичного заняття 2 години.

Мета: робота над загальною концепцією майбутнього творчого проєкту.

Зміст практичного заняття: обговорення концепції майбутнього творчого проєкту, особливостей втілення генеральної ідеї; використання основних засобів виразностей; етапів реалізації проєкту; підготовки матеріально-технічної частини. Розробка сценарного плану та розкадрування майбутнього творчого проєкту.

Очікувані результати: здобувач має сформулювати концептуальне рішення майбутнього творчого проєкту; розписати головні етапи роботи; технічний райдер та необхідність підготовки матеріально-технічної частини.

Тема 13. Підготовка до реалізації творчого проєкту.

Тривалість практичного заняття 2 години.

Мета: пошук засобів виразності.

Зміст практичного заняття: детальне лабораторне дослідження засобів виразності; підбір музичного супроводу; уточнення можливостей світла; робочої поверхні; робота над виготовленням/пошуком ляльок, анімаційних об'єктів, реквізиту; практична робота з підбором матеріалу, фактури, кольору, форми; робота над підготовкою екрану, робочої поверхні; пошук та встановлення необхідного джерела освітлення; підготовка декорацій та сценічного простору.

Очікувані результати: здобувач практичним методом має знайти необхідні засоби виразності, які б дозволяли максимально розкрити головну ідею творчого проєкту; підготувати технічне забезпечення та сценічний простір для втілення свого творчого проєкту.

Тема 14. Реалізація творчого проєкту.

Тривалість практичного заняття 2 години.

Мета: робота над етюдами.

Зміст практичного заняття: показ етюдів на тему власного творчого проєкту; робота зі сценарним планом і розкадруванням.

Очікувані результати: здобувач має продемонструвати навички роботи етюдним методом в процесі реалізації творчого проєкту; навички практичного втілення своїх попередніх розробок.

Тема 15. Реалізація творчого проєкту.

Тривалість практичного заняття 2 години.

Мета: робота над цілісністю сценічного висловлювання.

Зміст практичного заняття: відпрацювання окремих сцен; деталізація сценічної дії; розставлення акцентів; репетиційний процес; темпоритм; атмосфера; музичність; перспектива сценічної дії.

Очікувані результати: здобувач має завершити роботу над цілісним сценічним висловлюванням.

Тема 16. Презентація творчого проєкту.

Тривалість практичного заняття 2 години.

Мета: підсумування результатів проходження повного курсу дисципліни.

Зміст практичного заняття: презентація власних творчих проєктів на глядача, а також портфоліо з етапами роботи над власним творчим проєктом.

Очікувані результати: здобувач на високому виконавському рівні повинен продемонструвати та презентувати власний творчий проєкт, який відповідає компетентностям та вимогам дисципліни «Лабораторія тіні».

3. Рекомендовані джерела

1. Гринишина М. Синтетичний театр / М. Гринишина ; Ін-т проблем сучас. мистец. НАМ України. — Київ : Фенікс, 2019. — 416 с.: іл.
2. Карпов В., Сиротинська Н. «Тіньовий» слід нейромистецтва: від сакральної монодії до європейського малярства // Український мистецтвознавчий дискурс, Київ. 2022. Вип. 2. С. 14 - 19.
3. Паві П. Словник театру. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2006. 639 с.
4. Сковорода Г. Вірші. Пісні. Байки. Діалоги. Трактати. Притчі. Прозові переклади. Листи. — Київ. 1983. — С.451.
5. Фартінг С. Історія мистецтва від найдавніших часів до сьогодення / За загальною редакцією Стівена Фартінга; пер. з англ. А. Пітик, К. Грицайчук, Ю. Єфремов, Ю. Сироїд, О. Ларікова — Х. : Віват, 2019. — 576 с.
6. Юнг К. Архетипи і колективне несвідоме. - Львів: Астролябія. 2018. – С. 608.

7. Bradshaw R. Richard Bradshaw's Guide to Shadow Puppets. Garden Bay (BC, Canada): Charlemagne Press, 2015.
8. Głowacka Z. Sztuka karagóza/The Art of Karagöz. Teatr lalek nr 2-3 (73-74) 2003. str.64/68
9. Mitzner P. Teatr światła i cienia, Państwowy Instytut Wydawniczy. 1987.
10. Reusch R. Współczesny teatr cieni w Europie, Teatr Lalek 3/2003.

4. Рекомендовані інтернет-ресурси

1. Бучма О. Особливості створення сценічного образу з театральними ляльками різних систем. Культура України. – 2013. - Випуск 41. – С. 190-198. - Режим доступу: https://ic.ac.kharkov.ua/nauk_rob/nauk_vid/rio_old_2017/ku/kultura41/24.pdf
2. Бібліотека українського мистецтва: - Режим доступу: <https://uartlib.org/?s=%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BB%D0%BE+%D1%96+%D1%82%D1%96%D0%BD%D1%8C>
3. Іванова М. Еволюція театру тіні та силуету від традиційної східної моделі до авторських версій режисерів початку ХХ століття / М. О. Іванова // Соціально-гуманітарний вісник. - 2019. - Вип. 29-30. - С. 79-80. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sochumj_2019_29-30_39.
4. Лебедева К. «Світло й тінь» української фотографії. - Режим доступу: - <https://chytomo.com/ekzempliary-xx/svitlo-j-tin-ukrainskoi-fotografii/>
5. Михалевич В. Символи як зв'язуюча ланка між психоаналізом та творчістю представників сюрреалізму. Актуальні проблеми: історії, теорії та практики художньої культури: зб. наук. праць. – К.: Міленіум. – 2012. - Режим доступу: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/48050>
6. Balinese Shadow Theater. URL: https://www.youtube.com/watch?v=Z9KoBRGc3_s
7. Behind the Scenes with THE OLD MAN AND THE OLD MOON - "Just Like the Sea". URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Fj-FDQb1ZTk>
8. Cinderella (Aschenputtel) —Lotte Reiniger. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=poq0bf6M8Z8>
9. El Cuervo [Edgar Allan Poe] Cía. de Títeres de la UAEH Caja Negra. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=m4RPSGW153c>
10. Larry Kagan - Master of Shadows - Artist Working with Steel. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=JqQsr57jpN4>
11. Like There's No Tomorrow - Puppetry Excerpts. URL: <https://vimeo.com/141068047>
12. Norbert Götz. URL: <https://www.youtube.com/channel/UC-G76JX61hH2zydAvq-gz9w/videos>
13. NOSFERATU | Max Schreck | Alexander Granach | Full Length Horror Movie. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Omtr2EKHZT8>

14. Paris: Le Chat Noir. URL:
<https://www.youtube.com/watch?v=WUyV11FxqZw>
15. Richard Bradshaw: Australian Shadow Puppeteer. URL:
<https://www.youtube.com/watch?v=EwC4vWGAhhU>
16. Richard Bradshaw: Me & My Shadow. URL:
<https://www.youtube.com/watch?v=F11G90aJrYc>
17. Shadow light productns. URL:
<https://www.youtube.com/user/shadowlightproductns/videos>
18. Shadow Theatre. URL: <https://wepa.unima.org/en/shadow-theatre/>
19. Tangshan Chinese Shadow. URL:
<http://www.youtube.com/watch?v=XXfUY58R1us>
20. Teodosio Sectio Aurea. URL: <https://www.youtube.com/user/DIODORO1978>
21. The Art of Lotte Reiniger. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=q-TJvNBO1fw&t=82s>
22. UNESCO: Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity – 2008. Sbek Thom, Khmer Shadow Theatre. URL:
<https://www.youtube.com/watch?v=jkwlpIUOW4g&t=150s>
23. UNESCO: Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity – 2008. The Wayang Puppet Theatre. URL:
<https://www.youtube.com/watch?v=pfydro4X2t0&t=117s>
24. UNESCO: Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity – 2009. Karagöz. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=b97PRbyc1-w>
25. UNESCO: Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity – 2011. Chinese shadow theatre. URL:
<https://www.youtube.com/watch?v=8-mzqxZNp2g>
26. WAYANG : HISTORY AND PHILOSOPHY OF INDONESIAN SHADOW PUPPETS. URL: https://www.youtube.com/watch?v=7hOuGFoU_Do